

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่ออธิบายความเชื่อมโยงระหว่างชนบทและเมืองในด้านการค้าของจังหวัดปทุมธานี รวมทั้งลักษณะของการดำเนินกิจการของร้านค้าในพื้นที่ดังกล่าวโดยใช้วิธีการวิจัยทางสังคมศาสตร์แบบไม่ทดลอง (non-experimental design) คือ การใช้ข้อมูลที่มีอยู่แล้วประกอบกับการวิจัยสนาม(field research) ซึ่งข้อมูลวิจัยสนามจะมาจากการวิจัยกรณีศึกษา(case studies) โดยเลือกกลุ่มของพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่งมาทำการศึกษา ในการวิจัยนี้จะทำการเลือกกรณีศึกษา 3 พื้นที่ เพื่อศึกษาร้านค้าประเภทร้านขายของชำในพื้นที่กรณีศึกษาซึ่งประกอบด้วยชุมชนเมือง ชุมชนกึ่งเมืองกึ่งชนบทและชุมชนชนบท โดยมีปัจจัยหลายประการในการตัดสินใจเลือกชุมชนเพื่อใช้เป็นกรณีศึกษา และนำไปสู่การวิจัยเชิงคุณภาพ(qualitative research) โดยใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล 2 วิธี ได้แก่ การสังเกต(observation) และการสัมภาษณ์(interviews) ประกอบกัน

3.1 ขั้นตอนในการดำเนินการวิจัย

ขั้นตอนที่ 1 ศึกษาข้อมูลทั่วไปของจังหวัดปทุมธานี เพื่อให้เกิดความเข้าใจถึงความสำคัญของจังหวัดในฐานะเป็นพื้นที่รองรับการขยายตัวของกรุงเทพมหานคร หรือเป็นส่วนหนึ่งของอภิมหานครกรุงเทพ

ขั้นตอนที่ 2 ศึกษาทฤษฎี แนวคิดและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ แนวความคิดเกี่ยวกับภาคมหานครที่ขยายตัวออกไป ความเชื่อมโยงระหว่างชนบทและเมืองในแง่ของการไหลเวียนของสินค้า รวมทั้งแนวความคิดเกี่ยวกับด้านการค้าและผู้บริโภคเพื่อกำหนดกรอบความคิดในงานวิจัยและกำหนดตัวแปรที่เกี่ยวข้อง

ขั้นตอนที่ 3 ออกภาคสนามเพื่อสำรวจพื้นที่เบื้องต้น เพื่อเก็บข้อมูลทุติยภูมิจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและสัมภาษณ์ร้านค้าในพื้นที่ศึกษา เพื่อให้เข้าใจในลักษณะการค้าโดยทั่วไปของพื้นที่ศึกษา

ขั้นตอนที่ 4 ออกแบบเครื่องมือที่ใช้ในงานวิจัย (แบบสอบถาม) เพื่อรวบรวมข้อมูลปฐมภูมิจากกลุ่มเป้าหมาย มาใช้ในการวิเคราะห์ให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้

ขั้นตอนที่ 5 วิเคราะห์พื้นที่จังหวัดปทุมธานีเพื่อกำหนดพื้นที่กรณีศึกษาเพื่อให้เป็นตัวแทนของประชากรในการวิจัยครั้งนี้ จากนั้นจึงทดลองเก็บข้อมูล

ขั้นตอนที่ 6 เก็บข้อมูลจริงโดยใช้แบบสอบถามเป็นแนวทางในการตั้งคำถาม และใช้การสังเกตการณ์และถ่ายภาพเพื่อเก็บข้อมูลเพิ่มเติม

ขั้นตอนที่ 7 วิเคราะห์ข้อมูลปฐมภูมิที่ได้จากการสัมภาษณ์ผู้ค้า ประกอบกับข้อมูลทุติยภูมิจากหน่วยงานต่างๆ แสดงผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงบรรยายเพื่ออธิบายความสัมพันธ์ของข้อมูลและใช้ตารางประกอบ รวมทั้งใช้โปรแกรมArcview GIS 3.3 เพื่อวิเคราะห์และแสดงผลข้อมูลเชิงพื้นที่

ขั้นตอนที่ 8 อธิบายความลักษณะของร้านค้าในพื้นที่กรณีศึกษาตามขอบเขตของเนื้อหาที่กำหนดไว้ และความเชื่อมโยงระหว่างชนบทและเมืองในด้านการค้าที่เกิดจากการเคลื่อนไหวของสินค้า ในพื้นที่ขยายตัวของอภิมหานครกรุงเทพ กรณีศึกษา: จังหวัดปทุมธานี

ขั้นตอนที่ 9 สรุปผลการศึกษาวิจัย และเสนอความคิดเพื่อประโยชน์ในกำหนดแนวทางในการพัฒนาพื้นที่ขยายตัวของอภิมหานครกรุงเทพ

3.2 ตัวแปรในการวิจัย

ในการวิจัยนี้ต้องการหาความเชื่อมโยงระหว่างร้านค้าที่อยู่ในพื้นที่ชนบทกับพื้นที่เมืองและสถานการณ์ในการดำเนินกิจการของร้านค้าที่อยู่ในพื้นที่ชนบทของบริเวณที่เป็นส่วนหนึ่งของภาคมหานครที่ขยายตัวออกไป จึงแบ่งตัวแปรที่ใช้ในการศึกษาเป็นสองส่วน ได้แก่

3.2.1 ตัวแปรเพื่อใช้ในการอธิบายลักษณะและสถานการณ์การค้า

เป็นตัวแปรที่ใช้อธิบายความแตกต่างระหว่างร้านค้าที่อยู่ในพื้นที่กรณีศึกษา 3 พื้นที่ ได้แก่ ชุมชนเมือง ชุมชนกึ่งเมืองกึ่งชนบทและชุมชนชนบท ประกอบด้วยตัวแปรดังนี้

- 1) ที่ตั้งของร้านค้า
- 2) ประเภทของสินค้าที่จำหน่าย
- 3) ระยะเวลาที่เปิดดำเนินการ
- 4) ยี่ห้อของสินค้าที่จำหน่าย

3.2.2 ตัวแปรเพื่อใช้อธิบายความเชื่อมโยงระหว่างชนบทและเมืองในด้านการค้า

เป็นตัวแปรที่ใช้อธิบายความเชื่อมโยงระหว่างร้านค้าที่อยู่ในพื้นที่กรณีศึกษาที่ต่างกันว่าเป็นอย่างไร

- 1) ที่ตั้งของแหล่งสินค้า
- 2) ความถี่ในการซื้อสินค้าเพื่อจำหน่าย
- 3) วิธีการที่ได้มาซึ่งสินค้า

3.3 ข้อจำกัดในการศึกษา

3.3.1 การสอบถามข้อมูลจากหน่วยวิเคราะห์เกี่ยวกับการเงิน ทั้งในด้านรายได้ ค่าใช้จ่าย เงินลงทุนนั้น ไม่ได้รับคำตอบที่ชัดเจนเนื่องจากการดำเนินธุรกิจของร้านค้าแบบดั้งเดิมนี้ไม่มีการจัดระเบียบ หรือบันทึกรายรับรายจ่ายอย่างเป็นระบบ จึงไม่สามารถวิเคราะห์ความเชื่อมโยงระหว่างเมืองและชนบทของการค้าในด้านความถี่โดยข้อมูลในเชิงมูลค่าได้

3.3.2 เนื่องจากจำนวนร้านขายของชำเป็นธุรกิจพื้นฐานที่มีอยู่จำนวนมากในชุมชนและมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ซึ่งหน่วยงานของรัฐมีการเก็บข้อมูลของร้านค้าอยู่ในรูปแบบของการเสียภาษีโรงเรือนของแต่ละครัวเรือน หากต้องการทราบจำนวนของร้านขายของชำทั้งหมด ต้องจำแนกประเภทร้านขายของชำออกจากกิจการประเภทอื่นที่อยู่ในรายการผู้เสียภาษีโรงเรือนทั้งหมด ดังนั้นการหาจำนวนร้านค้าทั้งหมดของแต่ละชุมชนจึงทำได้ยาก จำเป็นต้องสุ่มเลือกตัวอย่างกรณีศึกษาในแต่ละชุมชนโดยได้รับคำแนะนำจากเจ้าหน้าที่กองสวัสดิการและสังคมซึ่งมีความคุ้นเคยกับชุมชนเป็นผู้แนะนำพื้นที่ศึกษา

3.3.3 การกำหนดพื้นที่ชุมชนเมือง ชุมชนกึ่งเมืองกึ่งชนบทและชุมชนชนบท เป็นเรื่องละเอียดอ่อนมาก แต่เพื่อให้สามารถทำการศึกษได้ชัดเจนยิ่งขึ้นจึงจำเป็นต้องกำหนดขอบเขตของชุมชนให้ชัดเจนโดยอ้างอิงจากการแบ่งเขตการปกครองตามการบริหาร แล้วจึงพิจารณาลักษณะความเป็นเมืองจากจำนวนและความหนาแน่นของประชากร ประกอบกับลักษณะทางกายภาพ การใช้ประโยชน์ที่ดินรวมทั้งลักษณะของประชากรด้านการประกอบอาชีพ

3.4 แหล่งที่มาของข้อมูล

3.4.1 ข้อมูลปฐมภูมิจากการใช้แบบสอบถามที่ได้จากการกำหนดตัวแปรที่เกี่ยวข้อง ในด้านลักษณะและสถานการณ์ของร้านค้า และตัวแปรด้านความเชื่อมโยงระหว่างชนบทและเมืองของร้านค้า ประกอบกับการสังเกตการดำเนินงานของร้านค้าเพื่อใช้เป็นข้อมูลในเชิงรายละเอียดเพิ่มเติมรวมทั้งการสัมภาษณ์เจ้าของร้านค้าเกี่ยวกับการดำเนินกิจการและสถานการณ์ของร้านค้าแต่ละแห่งในพื้นที่กรณีศึกษา

3.4.2 ข้อมูลทุติยภูมิจากด้านข้อมูลพื้นฐานของพื้นที่ศึกษาจากหน่วยงานส่วนท้องถิ่นของจังหวัด และข้อมูลแผนที่เพื่อการวิเคราะห์เชิงพื้นที่จากสำนักโยธาธิการและผังเมืองจังหวัด ปทุมธานีและกรมพัฒนาที่ดิน รวมทั้งข้อมูลจากการค้นคว้าทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

3.5 การออกแบบเครื่องมือในการวิจัย

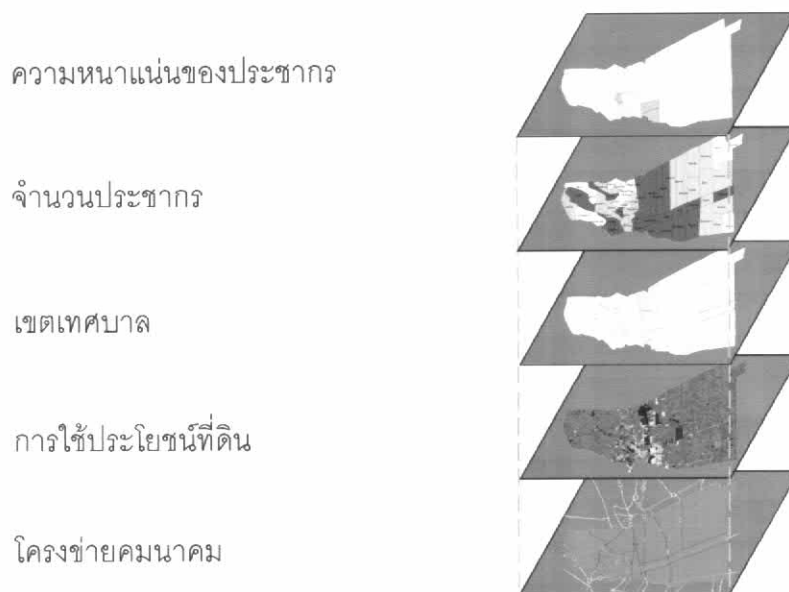
ในการวิจัยนี้มีหน่วยวิเคราะห์(unit of analysis) คือ ร้านขายของชำ ในส่วนของข้อมูลพื้นฐานทั่วไปของพื้นที่ สามารถรวบรวมได้จากข้อมูลทุติยภูมิ แต่ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับร้านค้าโดยตรงจำเป็นต้องใช้เทคนิคการวิจัยสนาม(field research) ซึ่งข้อมูลจะมาจากกรณีศึกษา(case studies) ในพื้นที่ที่กำหนดไว้เพื่อรวบรวมข้อมูลปฐมภูมิ เครื่องมือที่ใช้ คือ แบบสอบถามข้อมูลผู้ค้า เพื่อใช้เป็นแนวทางในการถามคำถามกับหน่วยวิเคราะห์ และพูดคุยกับเจ้าของร้านถึงสถานการณ์ของร้านค้า รวมทั้งการใช้ภาพถ่ายเพื่อบันทึกข้อมูลซึ่งสามารถนำมาพิจารณาเพิ่มเติมในภายหลังได้

3.6 การคัดเลือกตัวอย่างและเก็บรวบรวมข้อมูล

การเลือกกรณีศึกษา 3 พื้นที่ เพื่อศึกษาร้านค้าประเภทร้านขายของชำในพื้นที่กรณีศึกษาซึ่งประกอบด้วยชุมชนเมือง ชุมชนกึ่งเมืองกึ่งชนบทและชุมชนชนบท พิจารณาปัจจัยหลายประการประกอบการตัดสินใจเลือกชุมชนเพื่อใช้เป็นกรณีศึกษา ส่วนสำคัญประการแรกที่สำคัญถึงคือการจำแนกพื้นที่เมือง กึ่งเมืองกึ่งชนบทและพื้นที่ชนบทในจังหวัดปทุมธานี ซึ่งปัจจัยขั้นต้นที่ใช้พิจารณา ได้แก่ จำนวนและความหนาแน่นของประชากรในจังหวัดปทุมธานีจำแนกเป็นรายตำบล การใช้ประโยชน์ที่ดินและโครงข่ายเส้นทางคมนาคม นำข้อมูลเหล่านี้มาชั่งน้ำหนักเพื่อวิเคราะห์กำหนดพื้นที่ศึกษา นอกจากนี้ยังทำการสำรวจพื้นที่จริงเพื่อสังเกตลักษณะทางกายภาพของพื้นที่ประกอบด้วย

ลักษณะชุมชนเมืองมีประชากรหนาแน่น โดยในงานวิจัยนี้กำหนดให้มีประชากรตั้งแต่ 10,000 คนขึ้นไป กิจกรรมทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นในพื้นที่มีความหลากหลาย ส่วนใหญ่ประชากรประกอบอาชีพในภาคอุตสาหกรรมและบริการ สิ่งปลูกสร้างและอาคารบ้านเรือนมีความหลากหลาย อยู่ใกล้กับเส้นเส้นทางคมนาคมสายหลัก ส่วนชุมชนชนบทกำหนดให้ประชากรต่ำกว่า 5,000 คน การใช้ประโยชน์ที่ดินส่วนใหญ่เป็นพื้นที่เกษตรกรรม ประชากรตั้งถิ่นฐานอยู่กันแบบกระจาย ชุมชนอยู่ห่างจากเส้นทางคมนาคมสายหลัก ส่วนชุมชนกึ่งเมืองกึ่งชนบทกำหนดให้ประชากรมากกว่า 5,000 คนแต่ไม่เกิน 10,000 คน ลักษณะทางกายภาพและการใช้ประโยชน์ที่ดินมีลักษณะคล้ายชุมชนชนบท คือ มีการทำเกษตรกรรมอยู่บ้าง แต่การตั้งถิ่นฐานจะมีความหนาแน่นกว่าชุมชนชนบท ชุมชนลักษณะนี้มักจะอยู่ติดกับชุมชนเมือง ดังนั้นจึงมีความเจริญและรูปแบบการดำเนินชีวิตคล้ายกับชุมชนเมือง

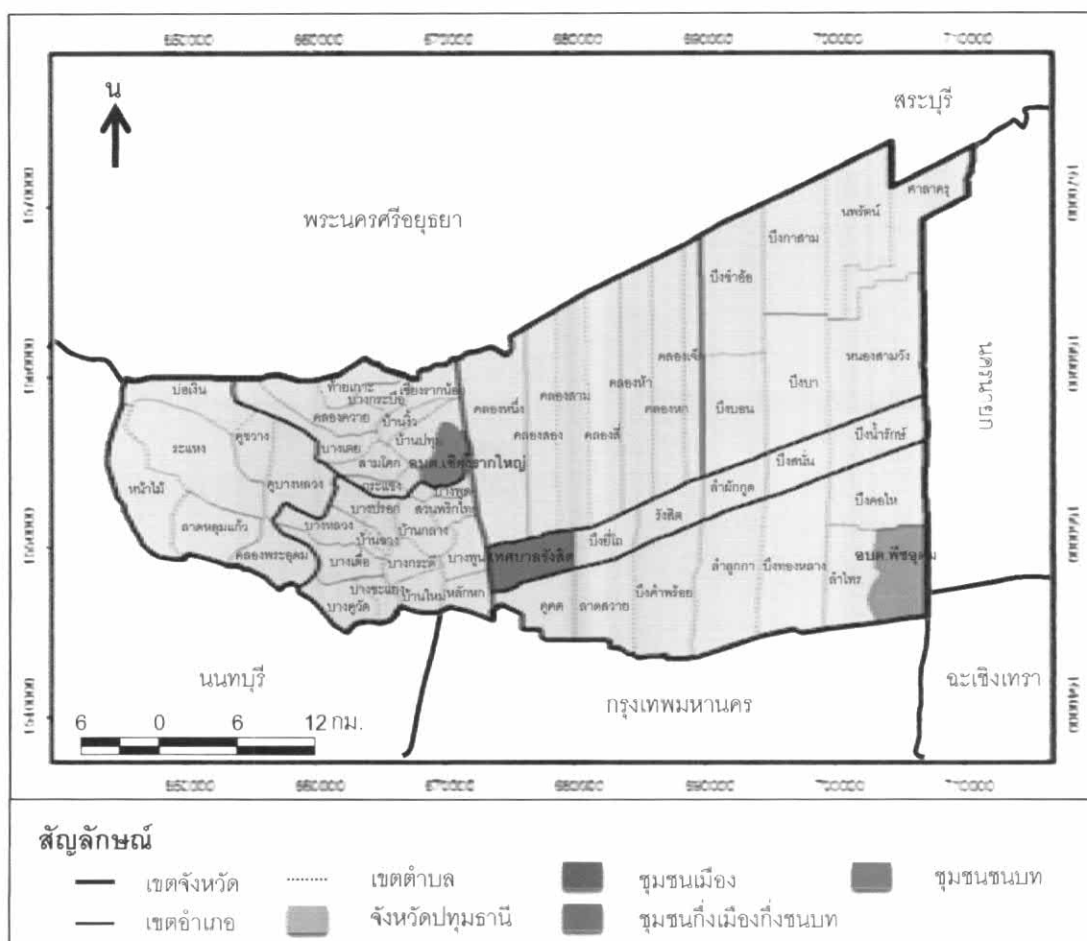
ภาพ 3.1 กระบวนการคัดเลือกกรณีศึกษา

นอกจากปัจจัยเบื้องต้นที่ใช้พิจารณาเลือกพื้นที่ดังกล่าวแล้ว ยังพิจารณางานวิจัยที่ได้ทำการศึกษาพื้นที่ในจังหวัดปทุมธานีประกอบด้วย คืองานวิจัยที่ทำการศึกษารูปแบบปฏิสัมพันธ์และกลไกการผสมผสานทางสังคมและชุมชนในพื้นที่ขยายตัวด้านเหนือของกรุงเทพมหานครของลักษณะวดี ธานี(2547) ได้ศึกษาชุมชนในจังหวัดปทุมธานี และแบ่งแยกลักษณะของชุมชนด้วยปัจจัยหลายประการได้แก่ การใช้ประโยชน์ที่ดิน ความสามารถในการเข้าถึง ความหลากหลายของกิจกรรมในพื้นที่และลักษณะของการตั้งถิ่นฐาน เมื่อพิจารณาชุมชนในงานวิจัยดังกล่าวแล้วจึงเลือกชุมชน 3 ชุมชน ได้แก่ ประชาธิปัตย์ เชียงรากใหญ่ และพีชอุดม เป็นชุมชนกรณีศึกษาของชุมชนเมือง ชุมชนกึ่งเมืองกึ่งชนบทและชุมชนชนบทตามลำดับ

เมื่อกำหนดพื้นที่กรณีศึกษาแล้ว ในขั้นการเก็บข้อมูลนอกจะสัมภาษณ์เจ้าของร้านค้าที่ขายสินค้าประเภทเครื่องอุปโภคบริโภคและของใช้ในชีวิตประจำวันเป็นหลักโดยใช้แบบสอบถามแล้ว ยังใช้การสังเกตสภาพชุมชน การดำเนินชีวิตและกิจกรรมของร้านค้า รวมถึงลักษณะของสินค้าในร้าน โดยใช้วิธีการถ่ายภาพสินค้าในร้านอย่างละเอียดเพื่อพิจารณาประเภทและยี่ห้อของสินค้าที่มีจำหน่ายในร้านค้าของชุมชนต่างๆ การเก็บข้อมูลนี้เป็นการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพ ไม่ได้เน้นที่จำนวนของร้านค้า เนื่องร้านค้าในจังหวัดปทุมธานีมีอยู่จำนวนมาก การกำหนดพื้นที่กรณีศึกษาที่สามารถเป็นตัวอย่างที่เหมาะสมของหน่วยวิเคราะห์เพื่อนำมาใช้ในการศึกษาจะมีความเหมาะสมกว่า แต่วิธีการดังกล่าวอาจเป็นข้อจำกัดประการหนึ่งที่ทำให้ไม่เหมาะสมในการนำข้อมูลไปวิเคราะห์ทางสถิติ

แผนที่ 3.1 พื้นที่กรณีศึกษา

3.7 การวิเคราะห์ข้อมูล

ข้อมูลปฐมภูมิที่ได้จากการสัมภาษณ์และสังเกตหน่วยวิเคราะห์จะนำมาใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลในงานวิจัยนี้ใน 2 ประเด็น คือ

1) เปรียบเทียบร้านค้าที่อยู่ในพื้นที่กรณีศึกษา 3 แห่ง โดยใช้ตัวแปรที่อธิบายลักษณะและสถานการณ์ของร้านค้า เพื่ออธิบายรูปแบบ ประเภทของสินค้าที่จำหน่าย การดำเนินงานและความสัมพันธ์ของตัวแปรประกอบกับการสังเกตหน่วยวิเคราะห์ พิจารณาตัวแปรที่ส่งผลต่อร้านค้าในด้านต่างๆ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงลักษณะเฉพาะของร้านค้าในพื้นที่กรณีศึกษา 3 แห่ง คือ ชุมชนชนบท ชุมชนกึ่งเมืองกึ่งชนบท และชุมชนชนบท ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของพื้นที่ขยายตัวทางตอนเหนือของกรุงเทพมหานคร ในส่วนนี้จะแสดงผลของข้อมูลด้วยตาราง แผนภูมิ รูปภาพประกอบและการบรรยายผลวิเคราะห์

2) อธิบายความเชื่อมโยงระหว่างชนบทและเมืองในด้านการค้าของจังหวัดปทุมธานี ในพื้นที่กรณีศึกษา 3 แห่ง คือ ชุมชนชนบท ชุมชนกึ่งเมืองกึ่งชนบท และชุมชนชนบท โดยใช้ข้อมูลที่เก็บรวบรวมได้จากตัวแปรที่ใช้บ่งชี้รูปแบบความเชื่อมโยงระหว่างชนบทและเมืองในด้านการค้า

โดยการออกภาคสนามและการสัมภาษณ์ จำแนกข้อมูลที่รวบรวมได้เพื่อทำการวิเคราะห์ความเชื่อมโยงอธิบายและแสดงความเชื่อมโยงระหว่างพื้นที่ชนบทและเมืองด้วยแผนที่ แผนภูมิ และภาพประกอบ